

Veranderingen in de Avifauna II.

Inleiding

In het eerste artikel van deze serie. (zie vorige Strandloper) werd opgemerkt, dat toe- of afname van een vogelsoort niet altijd te maken heeft met de broedresultaten. Het kan gebeuren dat aantal waarnemingen van een soort toeneemt, zonder dat van een werkelijke toename van die soort sprake is. Dit verschijnsel doet zich bijvoorbeeld voor bij soorten waarvan het overwinteringsgebied zich wijzigt. Zo nam de winterpopulatie van de Brandgans in Nederland toe van 5.000 ex in 1960 tot 45.000 in 1965, zonder dat de grootte van de wereldpopulatie zich wijzigde. Alleen de plaats waar de ganzen overwinterden, was gewijzigd, n.l. van Denemarken en Noord-Duitsland naar Nederland.

Is er in het bovengenoemde geval nog sprake van een reële toename strikt plaatselijk gezien, anders ligt het bij die soorten, waarvan zeer waarschijnlijk alleen door nauwkeuriger onderzoek, is gebleken dat ze meer voor komen, dan vroeger werd verondersteld.

In deze categorie vallen enkele broedvogels die niet zo eenvoudig te inventariseren zijn (Engelse gele Kwikstaart in de Bollenstreek; Appelvink op de Veluwe) en een groot aantal trekvogels. De in deze aflevering besproken soorten kunnen grotendeels tot de laatste groep gerekend worden.

Voor 1970 beperkte het ornithologisch onderzoek langs de kust zich voornamelijk tot de trek van landvogels. Waarnemers die urenlang met sterke kijkers de zee aftuurden, waren schaars en lieden die dan ook nog eens alles opschreven, wat ze zagen, waren uiterst zeldzaam. Tot de pioniers op dit gebied behoort de ons wel bekende Jan Verwey. Met een kleine telescoop klom hij dag in dag uit naar het koepeltje van Hotel Noordzee, om van daaruit de zee af te speuren. Veel navolgers kregen die eerste zeetrekwaarnemers niet.

Het systematisch verzamelen van trekgegevens kwam pas goed van de grond, toen in Noorwijk de landelijke "Club van Zeetrekwaarnemers" werd opgericht. Het doel van deze club was: het verkrijgen van een kwantitatief, avifaunistisch overzicht van voorkomen en trek van vogels langs de gehele Nederlandse kust. (Van Dijk en Buurma 1973) Om dit doel te bereiken werden waarnemingskaarten gedrukt, waarop alle waarnemingen van één teluur konden worden genoteerd. De activiteiten van de club leidden tot een grote belangstelling voor het waarnemen vanaf de kust. Zo werden in de periode 1974-1979 in totaal 19.882 uurtotaalkaarten ingevuld, waarvan er 2716 uit Noordwijk afkomstig waren. Door dit onderzoek is onze kennis omtrent het voorkomen van zeevogels voor onze kust enorm toegenomen. Dit geldt zeker voor de soorten die in deze aflevering worden besproken.

NOORDSE STORMVOGEL

In de "Avifauna van Nederland" (1970) wordt deze soort omschreven als: "Doortrekker en wintergast in zeer klein aantal. Het merendeel van de gevallen heeft betrekking op vondsten van dode of uitgeputte vogels." In "De Vogels van Noordwijk" (1972) wordt nog niet veel meer gezegd: " waarnemingen en vondsten in bijna alle maanden van het jaar."

De Noordse Stormvogel is op zee een zeer gewone verschijning. Op de Britse eilanden broeden ruim 300.000 paren. Dit grote aantal broedvogels wordt nog aangevuld met vele honderdduizenden niet-broedende vogels (Noordse Stormvogels broeden pas na hun zesde levensjaar). Deze vogels verblijven vrijwel steeds ver op zee. Alleen de broedvogels komen in het broedseizoen naar de rotskusten om er een jong groot te brengen. Kusten met zandstranden, duinen en troebel water worden gemedend.

Het voorkomen van de Noordse Stormvogel voor de Nederlandse kust, heeft dikwijls een onregelmatig karakter. Alleen in mei en juni verschijnt de soort min of meer regelmatig, vooral bij harde aanlandige wind. Af en toe vliegen de vogels dan op korte afstand voorbij en soms vliegt zelfs een exemplaar boven de zeereep. In het najaar blijven de waarnemingen beperkt tot dagen met storm uit west tot noordwest. De meeste exemplaren worden vrijwel altijd in september gezien. Het voorkomen blijft evenwel geheel onvoorspelbaar. Zo werden bij Noordwijk in de periode 1970-1982 maar 12 exemplaren waargenomen. Op 12 september 1983 echter passeerden er in slechts enkele uren meer dan 200 exemplaren. Van gerichte trek is vaak geen sprake. Zo vlogen de vogels van 13 september 1983 vrijwel allemaal in noordelijke richting.

Het aantal vondsten houdt meestal geen gelijke tred met het aantal waarnemingen. In sommige jaren worden veel Noordse Stormvogels in april en mei gevonden, maar in andere jaren worden de meeste vondsten in de wintermaanden gedaan. Bij de vondsten is de doodsoorzaak dikwijls niet duidelijk. Noordse Stormvogels fourageren aan het zeeoppervlak. Door aanhoudende zware stormen kan het fourageren gedurende vele dagen onmogelijk worden gemaakt, waardoor de vogels volkomen uitgeput op de kust belanden. Ook kan de vogel gestorven zijn door het inslikken van olieresten of door het oppikken van zeer kleine plastic balletjes (zgn. pellets). Dit materiaal spoelt ook vaak op het strand aan.

PIJLSTORMVOGELS

In de vogelgidsen van vóór 1972 werden alle soorten pijlstormvogels nog tot de dwaalgasten gerekend.

Nu weten we dat het zien van Grauwe en Noordse Pijlstormvogels slechts een kwestie is van geduldig waarnemen bij de juiste weersomstandigheden in de juiste tijd van het jaar.

De Noordse Pijlstormvogel broedt vooral langs de westkust van Ierland en Groot-Brittannië. In de Noordzee zijn in de zomer vermoedelijk veel niet-broedende vogels aanwezig. Bij zware zomerstormen, vooral eind juni, wordt een (zeer klein) deel van deze vogels naar de kusten gedreven. Ook bij Noordwijk werden/worden bij dergelijke weersomstandigheden Noordse Pijlstormvogels gezien. In de nazomer trekken de Noordzeevogels naar het zuiden. Bij rustig weer verschijnen deze vogels niet binnen kijkerafstand voor onze kust. Ook voor de pijlstormvogels vormen onze troebele, ondiepe kustwateren geen goed fourageerterrein. Bij storm uit west tot noordwest echter, worden vooral in september en oktober, herhaaldelijk kleine aantallen langs onze kust gezien. Uitschieters met enkele tientallen of zelf honderdtallen, werden tot nu toe bij de Noordse Pijlstormvogel niet vastgesteld. In de periode november tot mei werd deze soort nog niet waargenomen.

De Grauwe Pijlstormvogel is een ware globetrotter. Deze soort broedt op eilanden bij de zuidpunt van Zuid-Amerika en bij Nieuw-Zeeland en trekt na het broedseizoen naar het noordelijk halfrond. De Zuid-Amerikaanse vogels trekken allen naar de visrijke zeeën bij Newfoundland. De terugreis vindt plaats via IJsland, de Britse wateren en de opwellingsgebieden voor de Afrikaanse kust. Tijdens deze tocht belandt een aantal in de Noordzee. Bij rustig weer vliegt het merendeel via de Schotse wateren terug naar de Atlantische oceaan. Alleen bij harde wind uit west tot noordwest verlaten de Grauwe Pijlstormvogels het Noordzeegebied via het Kanaal. Het is bij deze weersomstandigheden dat we bij Noordwijk een kans hebben een glimp van deze bijzondere vogels op te vangen. Ook langs de Belgische kust en bij Cap Gris Nez (Noord-Frankrijk) worden uitsluitend bij westerstormen pijlstormvogels waargenomen.

De beste periode is het tijdvak eind augustus- half november. De grootste

aantallen worden meestal gezien bij de eerste najaarsstormen in september of begin oktober. Bij Noordwijk gaat het meestal om slechts enkele vogels op een dag, maar er zijn ook wel eens enkele tientallen waargenomen.

De Grote Pijlstormvogel wordt nog steeds zeer weinig opgemerkt. De trekroute van deze Zuid-Amerikaanse broedvogel komt sterk overeen met die van de Grauwe Pijlstormvogel. Van Grote Pijlstormvogels is bekend, dat ze -meer nog dan Grauwe Pijlstormvogels- ondiepe kustzeeën mijden.

STORMVOGELTJES

De beide soorten waar het hier om gaat, zijn in het veld moeilijk van elkaar te onderscheiden. Vrijwel steeds gaat het om kleine zwarte stipjes boven een woeste zee, waarbij de waarnemer nauwelijks in staat is, zijn kijker trillingsvrij vast te houden. Alleen als de vogeltjes op korte afstand passeren, kan de juiste soort met zekerheid worden vastgesteld.

Uit rapporten van voor 1960 blijkt dat het Stormvogeltje veel vaker werd waargenomen dan het Vaal Stormvogeltje. Of dit inderdaad zo is geweest, is nu bijna niet meer na te gaan, omdat vroeger veel minder exacte beschrijvingen van zeldzaamheden werden verlangd dat hede ten dage het geval is. Ook vond men het nauwelijks nodig een nauwkeurige beschrijving op te maken, omdat iedereen dacht dat het Stormvogeltje in het geheel niet zeldzaam was. Immers, op de Britse eilanden broedden duizenden paren, terwijl het Vaaltje (populaire naam voor Vaal Stormvogeltje in Zeetrekkingen) tot de schaarse broedvogels van Groot Brittannië behoorde.

In ieder geval is het nu zo, dat het Stormvogeltje als een zeer zeldzame gast bekend staat, terwijl er geen sprake is van een ingrijpende wijziging in de broedpopulaties van beide soorten. Op grond van de ingestuurde beschrijvingen werden slechts vijf waarnemingen van het Stormvogeltje in de periode 1974-1979 (met ongeveer 20000 waarnemingsuren) aanvaard door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna. Vermoedelijk is in het verleden ten onrechte een groot aantal donkere vogeltjes als Stormvogeltje genoteerd.

Het Vaal Stormvogeltje blijkt vele malen talrijker langs onze kust voor te komen dan het nog iets kleinere Stormvogeltje. Tijdens de weersomstandigheden, waarbij pijlstormvogels kunnen worden verwacht, maar ook direct daarna, kan ook worden uitgezien naar het Vaaltje.

De meeste kans heeft men na het passeren van een depressie die de gehele oceaan is overgestoken. Vaak betreft het hier dan restanten van tropische cyclonen uit het Caraïbische gebied. Hoogstwaarschijnlijk zijn de Vale Stormvogeltjes die hier in september en oktober worden gezien dan ook afkomstig uit het zeegebied bij Newfoundland, waar zich kolonies met miljoenen broedvogels bevinden.

Bij Noordwijk krijgt men altijd maar een deel te zien van het aantal dat door de branding passeert. Dit komt omdat men bij ons op hot strand nergens van korte afstand in de golfdalen kan kijken. Hierdoor kunnen de Vaaltjes honderden meters door een golfdal vliegen zonder opgemerkt te worden. Veel betere mogelijkheden zijn er wat dat betreft op de Scheveningse Pier. Desondanks werden er bij Noordwijk soms wel tien Vaaltjes op een morgen geteld.

JAN VAN GENT

In "De Vogels van Noordwijk" staat nog vermeld: "er zijn enkele zomerwaarnemingen bekend". Deze opmerking is tot stand gekomen doordat er in de zomermaanden veel minder over zee werd waargenomen dan in het najaar.

Nu weten we dat de aantallen in het najaar weliswaar veel groter zijn dan in de zomer, maar dat de Jan van Gent zeker niet zeldzaam is gedurende het zomerhalfjaar. In de periode juni-augustus kan deze soort vrijwel dagelijks in kleine groepjes worden waargenomen. De kans daarop is weer het grootst bij westelijke winden, maar ook bij rustig weer en oostelijke wind verschijnen er regelmatig enkele vogels voor de kust, met name in augustus. Tot in mei worden vooral volwassen vogels gezien. Hierna verschijnen vogels die twee of drie jaar oud zijn. Dit is goed aan het verenkleed te zien.

Deze vogels hebben overwinterd langs de Noord Afrikaanse kust en in de Middellandse zee en trekken in het broedseizoen pas naar het noorden als de broedkolonies al volop zijn bezet. Ze zwerven in de Noordzee rond, afhankelijk van het voorkomen van visscholen.

De vierde en vijfdejaars vogels zoeken wel de kolonies op en doen reeds pogingen zich in en bij de kolonie een territorium te verwerven.

De aantallen die, in het najaar langs onze kust trekken, verschillen enorm van jaar tot jaar. Evenals bij de pijlstormvogels trekt een groot gedeelte van de Jan van Genten niet via de troebele zuidelijke Noordzee naar de Atlantische Oceaan, maar via de heldere, visrijke Schotse wateren. Stormen aan het einde van het broedseizoen kunnen echter veroorzaken, dat een groot deel van de bekende kolonie op de Bass Rock via de zuidelijke Noordzee en het Kanaal wegtrekt. Alleen in zulke jaren worden er bij Noordwijk soms enkele honderden Jan van Genten op een dag waargenomen.

Jelle van Dijk

Ondergrondse Koolmezen in Oegstgeest.

De nestgelegenheid van mezen komt vaak wat in gedrang. De natuurlijke broodplaatsen, holten in bomen, zijn schaars. Er wordt dan ook dankbaar gebruik gemaakt van de door de mens aangeboden broedholten in de vorm van nestkasten. Ook horen we wel eens van vreemde broedplaatsen zoals brievenbussen of pompen.

Gisteren liep ik op een doodlopend, stil weggetje in Oegstgeest, dat naar een aantal sportvelden leidt. Een oudere man stond gebukt en aandachtig naar de grond te kijken. Toen ik dichterbij kwam, liep de man verder. Bij de plaats aangekomen waar de man zo aandachtig had staan kijken, keek ik, in de hoop te zien wat hij ook zag. Maar er was voor mij niets bijzonders te zien.

Op de terugweg zag ik echter op een andere plaats een Koolmees onder de grond verdwijnen en na korte tijd weer tevoorschijn komen. Terwijl ik stil bleef staan, kwam er alweer een mees die in de grond verdween. Nu begreep ik dat daar een nest jongen moest zijn, dat werd gevoerd.

Wat was het geval? Om de bomen die langs de straat staan, zijn ventilatie-tegels aangebracht. Onder die tegels bevindt zich een staande kunststof buis. Toen ik door één van de vijf gaten in de tegel keek, zag ik de gele snaveltjes van de mezenjongen, in het nest.

De andere dag was er een sportdag van alle basisscholen uit Oegstgeest en dat beloofde een geweldige drukte te worden. Nieuwsgierig hoe het met de mezen zou gaan, ben ik er even wezen kijken. Bij de ventilatietegel waren geen obstakels en de mezen waren dan ook ijverig aan het voeren.

Tot mijn grote verrassing vlogen plm. 20 meter verderop ook Koolmezen af en aan om daar in een ventilatietegel te verdwijnen en wel tussen de fietsen door die erop geparkeerd waren.

Pas nu ging mij een licht op, waarom die man zo stond te turen gisteren. Want ook op de plaats waar de man stond streek nu een mees op de stoeprand neer.